

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามหลัง พ.ศ.2518 ซึ่งเป็นยุคหลังสิ้นสุดสงครามเวียดนาม และประเทศทั้งสองได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการในปีถัดมา ซึ่งเป็นประเด็นที่สนใจศึกษาของผู้จัดทำ เพราะการที่ประเทศหนึ่งซึ่งเคยมีความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างรุนแรงกับอีกประเทศหนึ่งถึงขั้นสนับสนุนให้ประเทศมหาอำนาจเข้ามาใช้ฐานที่ตั้งเพื่อไปทำสงครามกับอีกประเทศหนึ่งนั้น ซึ่งการกระทำลักษณะนี้เสมือนการประกาศตัวเป็นศัตรูกันอย่างเปิดเผยระหว่างประเทศทั้งสอง แต่เพียงช่วงระยะเวลาผ่านไปเพียงประมาณ 20 ปี ประเทศทั้งสองนั้นกลับมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และต่างพยายามล้มความสัมพันธ์อันศัตรูในอดีต และหันมาร่วมมือกันสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในรูปแบบใหม่ ด้วยการสนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่งให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประเทศต่างๆ ในโลกนี้ในยุคปัจจุบัน จะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอ ซึ่งแนวทางในการศึกษาแนวคิดนี้ คือ ทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics Theory) ซึ่งเน้นการเมืองภายในประเทศ ซึ่งต้องคำนึงผลประโยชน์ของชาติ (National Interests) เป็นหลัก กับการเมืองภายนอกประเทศ ซึ่งจะส่งผลต่อกันและกันอยู่เสมอ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคที่มีการสื่อสารล้ำหน้าก้าวไกล และเป็นยุคที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะอยู่เพียงลำพังได้ยาก ซึ่งเมื่อกล่าวถึงตรงจุดนี้ สมาคมอาเซียนซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคก็เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของการรวมกลุ่มของประเทศที่อยู่ใกล้ชิดกัน ในภูมิภาคเดียวกัน และมีลักษณะคล้ายคลึงกันทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งสามารถศึกษาได้ใน แนวคิดภูมิภาคนิยมหรือความร่วมมือส่วนภูมิภาค (Regionalism หรือ Regional Cooperation) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ใช้อธิบายถึงการส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่างๆ ระหว่างประเทศของประเทศในภูมิภาคเดียวกัน และ แนวความคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ หรือ ภาพลักษณ์แห่งชาติ (Images หรือ National Images) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะหากประเทศใดประเทศหนึ่งมีภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาและความคิดของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลของอีกประเทศหนึ่ง ก็จะส่งผลในทางที่ดีต่อความสัมพันธ์กับประเทศนั้นด้วย ซึ่งรายละเอียดของแนวคิดต่างๆ มีดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics Theory)

จากการศึกษาของ James N. Rosenau ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศว่ามีทั้งปัจจัยภายใน (Internal Factors) และปัจจัยภายนอก (External Factors) ซึ่งปัจจัยทั้ง 2 นี้ถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของแต่ละประเทศไม่ว่าประเทศใดก็ตาม ซึ่ง Rosenau เรียกการเมืองหรือการกำหนดนโยบายต่างประเทศตามแนวความคิดนี้ว่าเป็น "ทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพัน" (Linkage Politics Theory) ซึ่งมีสาระสำคัญของทฤษฎีกล่าวว่า การเมืองระหว่างประเทศนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการเมืองภายใน เพราะระบบของการเมืองทั้งสองจะมีความคาบเกี่ยวกันอยู่ ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศอาจส่งผลกระทบต่อการเมืองของประเทศใดประเทศหนึ่ง และในขณะเดียวกัน ปรากฏการณ์ทางการเมืองหรือสภาวะแวดล้อมทางการเมืองภายในประเทศก็สามารถส่งผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศเช่นกัน ซึ่ง Rosenau ได้กล่าวถึงปัจจัยภายในประเทศหรือสภาวะแวดล้อมทางการเมืองภายในประเทศไว้หมายถึง ปัจจัยต่างๆ เช่น บทบาทของผู้นำและผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศ สภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ อุดมการณ์ทางการเมือง ปัญหาการเมืองภายในประเทศ บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล และพรรคการเมืองภายในประเทศ มติมหาชน และบทบาทของสื่อมวลชนภายในประเทศนั้น ๆ เป็นต้น

ปัจจัยภายนอกประเทศ หรือสภาวะแวดล้อมภายนอกประเทศนั้น หมายถึง เหตุการณ์ทางการเมืองภายในประเทศอื่นๆ ซึ่งอาจจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศนั้นๆ หรือสภาวะแวดล้อมอื่นๆ เช่น บรรยากาศทางการเมืองระหว่างประเทศหรือที่ทำการนโยบายต่างประเทศของประเทศอื่นๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในระยะเวลานั้น เช่น การถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา และการสิ้นสุดสงครามเย็น เป็นต้น (พันธ์สุรย์ ฉลาดวิสัย, 2535:14-15)

ดังนั้นแนวทางการศึกษาการเมืองเกี่ยวพันนั้น จะเป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการ "ซ้อนเหลื่อม (overlap)" ของระบบภายในประเทศและระบบระหว่างประเทศ ซึ่งทั้งสองระบบนี้มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน และคำว่า "เกี่ยวพัน" (linkage) นี้จะเป็นหน่วยพื้นฐานในการวิเคราะห์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในระบบหนึ่งๆ และไปมีปฏิกิริยา (reaction) กับระบบอื่นๆ ในสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศ (La Feber and Walter : 1985)

ในกรณีของเวียดนามและความสัมพันธ์กับประเทศไทยและอาเซียน ปัจจัยภายนอกที่สำคัญซึ่งกระตุ้นให้เวียดนามหันมาสนใจปรับความสัมพันธ์กับประเทศไทยและอาเซียน ได้แก่ การล่มสลายของอดีตสหภาพโซเวียตและการเปลี่ยนแปลงในยุโรปตะวันออก ซึ่งทำให้เวียดนามสูญเสียพันธมิตรผู้เคยต้านทานความมั่งคั่งของตนไป และจำต้องเร่งปรับตัวในการดำเนินความ

สัมพันธ์กับต่างประเทศใหม่โดยเฉพาะกับจีนซึ่งเป็นอดีต “คู่ปรับ” ในช่วงที่ปัญหาก็พวดยังคงมี ปัญหา นอกจากนั้นเกี่ยวกับเรื่องทางเศรษฐกิจและประเด็นที่มีใช้การเมือง (non-political issue) เช่น นโยบายกีดกันการค้า (protectionism) การรวมกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนและความเป็นประชาธิปไตย ปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ก็เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เวียดนามจำต้องปรับนโยบายเสียใหม่ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ซับซ้อนและยุ่งยากเกินกว่าที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่โดยลำพัง

เกี่ยวกับปัจจัยด้านการเมืองภายในและผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของเวียดนามนั้น กล่าวได้ว่า ในสถานะที่เวียดนามขาดผู้สนับสนุนเช่นอดีตสหภาพโซเวียต อาเซียนได้กลายเป็นผู้ประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับจีนเป็นไปอย่างราบรื่น สมาชิกภาพในอาเซียนยังจะช่วยให้เวียดนามได้ประโยชน์จากการใช้แนวทางปฏิบัติขององค์การ ได้แก่ การระงับข้อพิพาทและแสวงประโยชน์ร่วมกันโดยอาศัยฉันทามติที่เกิดจากการปรึกษาหารือกันอย่างฉันท์มิตร (spirit of togetherness) ในการแก้ไขปัญหาและข้อพิพาทที่หลายประเทศในภูมิภาครวมทั้งเวียดนามมีส่วนเกี่ยวข้องและยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อาทิ ปัญหาหมู่เกาะสแปรตลีย์ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนไว้โดยสันติวิธี นอกจากนี้ การเข้าเป็นสมาชิกของอาเซียนยังจะช่วยเสริมสร้างอิทธิพลให้แก่เวียดนามในวงการเมืองระหว่างประเทศ ตลอดจนช่วยให้เวียดนามได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมด้านการเมืองและความมั่นคงอื่น ๆ ที่มีอยู่ภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียน เช่น ความร่วมมือในการปราบปรามยาเสพติด การป้องกันและปราบปรามโจรสลัด การป้องกันการค้าการร้าย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมในการฝึกทางทหารที่ประเทศสมาชิกอาเซียนปฏิบัติร่วมกันในระดับทวิภาคีมาเป็นเวลาช้านาน (พิษณุ สุวรรณะชญ ,2540 : 108-109)

จากแนวคิดของ Rosenau สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทย - เวียดนามได้ว่าในกรณีของความสัมพันธ์ไทย - เวียดนาม ในระยะที่สองของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง คือ ในช่วงระยะเวลาที่เวียดนามใช้กองกำลังทหารบุกยึดกัมพูชาโดยอ้างว่าเพื่อช่วยเหลือชาวกัมพูชาขับไล่ระบอบการปกครองของพลพต (เขมรแดง) เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2521 แล้วเวียดนามได้จัดตั้งรัฐบาลเฮง สัมริน ขึ้นที่กรุงพนมเปญเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2522 นั้น เวียดนามถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่างประเทศของเวียดนาม เป็นการเมืองภายในของเวียดนาม แต่การกระทำของเวียดนามครั้งนี้ไทยและกลุ่มอาเซียนมองว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงและ สันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม โดยเฉพาะประเด็นที่เวียดนามได้นำเอามหาอำนาจจากภายนอกภูมิภาค คือ สหภาพโซเวียต เข้ามาเกี่ยวข้องในภูมิภาคด้วยเพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าการบุกยึดกัมพูชาของเวียดนามในครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินและอาวุธยุทโธปกรณ์จากสหภาพ

โซเวียต เพราะก่อนหน้าที่จะเวียดนามจะบุกกัมพูชา เวียดนามได้ทำสัญญาเข้าเป็นพันธมิตรกับสหภาพโซเวียตเพียง 52 วัน ซึ่งไทยและอาเซียนมองว่าเวียดนาม โดยการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียต ตั้งใจจะขยายอำนาจไม่เฉพาะในอินโดจีนเท่านั้น แต่ทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เลยทีเดียว (ธีระ นุชเปียม , 2534:173) แสดงให้เห็นว่าการเมืองภายในของเวียดนามส่งผลต่อการเมืองภายนอก คือ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับไทย และอาเซียน ในขณะเดียวกัน การเมืองภายนอกนั้นก็ส่งผลต่อการเมืองภายใน เห็นได้ชัดในกรณีของไทย เพราะรัฐบาลไทยในสมัยนั้นซึ่งมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้กำหนดนโยบายความมั่นคงของไทยอย่างชัดเจนว่าปัญหาการบุกยึดกัมพูชาและการคงกองกำลังทหารเวียดนามไว้ในกัมพูชา เป็นภัยต่อความมั่นคงของไทย และเป็นปัญหาที่รัฐบาลไทยจะละเลยไม่ได้¹ นอกจากนี้ Rosenau ได้เสนอแนวคิดหลายประการที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างระบบระหว่างประเทศกับระบบการเมืองของประเทศ โดยแยกกล่าวถึง ระบบการเมืองกับสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจจะพิจารณาพฤติกรรมและผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมดังกล่าวจากระบบการเมืองและสภาพแวดล้อม โดยแยกได้ดังนี้

1. **ผลกระทบจากนโยบาย (Policy Output)** หมายถึง ผลของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในประเทศหนึ่ง (เช่น ในรัฐหนึ่งหรือในประเทศหนึ่ง) ได้ส่งผลไปกระทบสภาพแวดล้อมหรือสภาพการณ์ภายนอกประเทศทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในกรณีศึกษา การที่เวียดนามส่งกำลังทหารเข้ายึดครองกัมพูชาในปลายปี 2521 และหลังจากนั้นเวียดนามได้แสดงพฤติกรรม ก้าวร้าวด้วยการส่งกองกำลังทหารละเมิดอธิปไตยของไทยเข้ามาในเขตบ้านโนนหมากมุ่น อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี ในปี 2523 และหลังจากนั้นเวียดนามได้ส่งกองกำลังทหารรุกล้ำเข้ามาในเขตไทยอีกหลาย ๆ ครั้งตลอดระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2523 – 2531 ทำให้ไทยและกลุ่มอาเซียนได้แถลงมติประณามเวียดนามและเสนอเรื่องให้คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติพิจารณา ซึ่งต่อมาเมื่อเวียดนามไม่ยอมถอนทหารออกจากกัมพูชาตามมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ประเทศไทยและกลุ่มอาเซียน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น จีน และกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกต่างร่วมมือกันตัดความช่วยเหลือทางการเงินและด้านต่าง ๆ ต่อเวียดนาม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเมืองภายในประเทศหนึ่ง ๆ สามารถส่งผลต่อการเมืองระหว่างประเทศได้ แม้ว่าประเทศนั้น ๆ จะไม่ได้มีพรมแดนติดต่อกันเลยก็ตาม

¹ พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา, “ บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในด้านความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ” สุนทรพจน์เปิดการสัมมนาทางวิชาการของสถาบันต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 14 กุมภาพันธ์ 2527

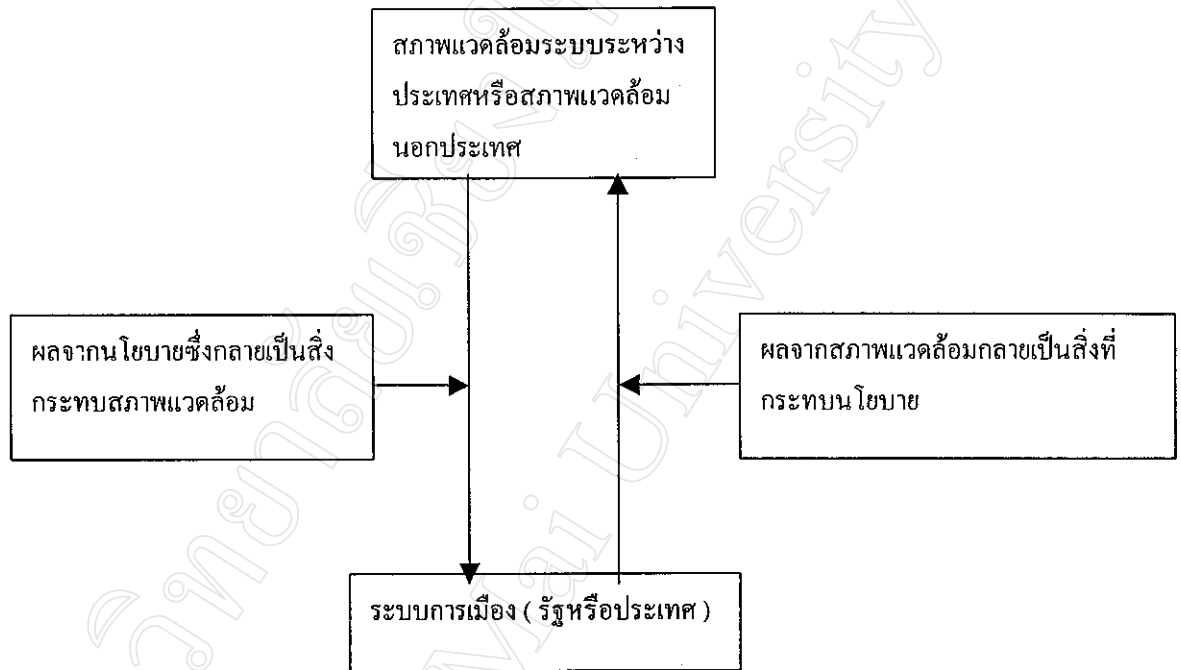
2. สิ่งกระทบสภาพแวดล้อม (Environment Input) หมายถึง ผลของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดโดยรัฐหรือประเทศใดประเทศหนึ่ง กลุ่มบุคคลหรือองค์การระหว่างประเทศซึ่งกระทบสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศ ซึ่งสภาวะแวดล้อม ก็คือ ระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมระหว่างประเทศ ในกรณีของเวียดนาม การที่เวียดนามใช้กองกำลังทหารบุกยึดกัมพูชาทำให้ภาพพจน์ของเวียดนามในสายตาชาวโลกตกต่ำลง เนื่องจากเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ การที่เวียดนามอ้างว่าใช้กองกำลังทหารเพื่อช่วยเหลือชาวกัมพูชาปลดปล่อยให้พ้นจากกองกำลังเขมรแดงที่นำโดยพลพตซึ่งได้เคยทำทารุณกรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวกัมพูชาในช่วงปี 2518 – 2521 นั้น เป็นเพียงข้ออ้างของเวียดนาม เพราะในความเป็นจริงประชาชนชาวกัมพูชาย่อมมีสิทธิที่จะกำหนดอนาคตของตนเอง โดยปราศจากการแทรกแซงหรืออิทธิพลของประเทศภายนอก

3. ผลจากสภาพแวดล้อม (Environment Output) หมายถึง ผลของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายนอกประเทศหรือในสังคมโลกได้ส่งผลกระทบต่อเหตุการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมภายในประเทศใดประเทศหนึ่ง ในกรณีศึกษาการที่เกิดการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกและการที่สหภาพโซเวียตหันมาใช้นโยบายการปฏิรูปทางการเมือง (Perestroika) และนโยบายการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ (Glasnost) ในปี 2529 ทำให้เวียดนามเองต้องมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ โดยการที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามประกาศใช้นโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า “Doi Moi” เพราะเวียดนามไม่สามารถรับการช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการเงินจากสหภาพโซเวียตและกลุ่มประเทศค่ายคอมมิวนิสต์ยุโรปตะวันออกได้อีกต่อไป

4. สิ่งกระทบนโยบาย (Policy Input) หมายถึง เหตุการณ์ต่าง ๆ ภายนอกประเทศได้ส่งผลให้ประเทศใดประเทศหนึ่งต้องปรับเปลี่ยนนโยบายของตนเองให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การที่เวียดนามซึ่งเดิมในช่วงที่มีความขัดแย้งในปัญหากัมพูชา ไม่แสดงความสนใจที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกอาเซียน เพราะเวียดนามมองว่าอาเซียนมีนโยบายผูกสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาและจีน ซึ่งเวียดนามถือว่าเป็นภัยต่อเวียดนาม แต่เมื่อสหประชาชาติได้เข้ามาคลี่คลายและแก้ปัญหาได้สำเร็จภายหลังเวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาในปี 2532 เวียดนามก็ได้ปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศมาผูกสัมพันธ์กับอาเซียน เพราะเวียดนามรู้ดีว่าในเหตุการณ์โลกปัจจุบัน การรวมกลุ่มระหว่างประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญต่อความอยู่รอดและความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศ ซึ่งในที่สุดในปี 2538 เวียดนามก็ได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียน และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับไทยและอาเซียนดีขึ้นโดยลำดับจนกระทั่งปัจจุบัน

แนวคิดข้างต้นอาจแสดงภาพได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับระบบการเมือง

สำหรับสภาวะแวดล้อมนั้น ได้แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. สภาวะแวดล้อมประชิด (Contiguous) หมายถึง ระบบการเมืองอื่นซึ่งอยู่ประชิดพรมแดนของระบบการเมืองที่กำลังศึกษา เช่น ในกรณีศึกษาระบบการเมืองของเวียดนาม สภาวะแวดล้อมประชิด ได้แก่ จีน ลาว กัมพูชา
2. สภาวะแวดล้อมภูมิภาค (Regional) หมายถึง ระบบการเมืองอื่นในภูมิภาค เช่น อาเซียนเป็นสภาวะแวดล้อมที่กว้างกว่าสภาวะแวดล้อมแรก เพราะอาเซียนครอบคลุมประเทศ 10 ประเทศทั้งประเทศบนแผ่นดินใหญ่ (Mainland) และประเทศหมู่เกาะ (Archipelago) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
3. สภาวะแวดล้อมสงครามเย็น (Cold War) หมายถึง สภาวะแวดล้อมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงแข่งขันและขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจในสงครามเย็น ซึ่งในสภาวะปัจจุบันสงคราม

เย็นได้สิ้นสุดลงแล้วพร้อม ๆ กับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต แต่การแข่งขันในด้านเทคโนโลยีข่าวสาร และการสื่อสารได้เข้ามาแทนที่การแข่งขันกันสะสมอาวุธ

4. สภาวะแวดล้อมทางเผ่าพันธุ์ (Racial) หมายถึง ความคาดหวัง แนวโน้มและความขัดแย้งภายนอกกระบวนการเมือง ซึ่งสภาวะแวดล้อมนี้เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่มีเผ่าพันธุ์หรือเชื้อชาติที่แตกต่างกัน
5. สภาวะแวดล้อมทางทรัพยากร (Resource) หมายถึง กิจกรรมทั้งหมดซึ่งเกี่ยวกับการผลิต ดำเนินการและใช้สินค้าและบริการทั้งหมดในโลกภายนอกกระบวนการ เช่น ระบบการค้าระหว่างประเทศ

2.2 แนวคิดภูมิภาคนิยมหรือความร่วมมือส่วนภูมิภาค (Regionalism หรือ Regional Cooperation)

แนวความคิดภูมิภาคนิยมนี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดการรวมกลุ่ม (Integration Approach) โดยที่แนวความคิดการรวมกลุ่มนั้น มีลักษณะที่พยายามกระชับความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นในบรรดาประชาชนที่อยู่คนละประเทศ และเป็นการดำเนินการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 2, 2529 :78)

Integration Approach คือ การรวมกลุ่มย่อยๆ ในระบบให้เป็นส่วนใหญ่ส่วนเดียวและมีการพึ่งพาอาศัยระหว่างส่วนต่างๆ ในระบบ ถ้าพิจารณาในระดับชาติก็เป็น National Integration คือ การส่งเสริมความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันในระหว่างประชาชนประเทศเดียวกัน ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล และถ้าพิจารณาการรวมกลุ่มระดับภูมิภาค หรือ Regional Integration ก็คือ การส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่างๆ ระหว่างประเทศ ของประเทศในภูมิภาคเดียวกัน (James E. Dougherty and Robert L. Pfaltzgraff, 1981) และถ้าเป็นการรวมกลุ่มระหว่างประเทศ (International Integration) ก็หมายถึง การรวมกลุ่มระหว่างประเทศต่างๆ ที่มีจะอยู่ภายในภูมิภาคเดียวกัน

เนื่องจากแนวคิดของการรวมกลุ่มภูมิภาคนิยมได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดการรวมกลุ่มระหว่างประเทศ จึงขอกล่าวถึง แนวความคิดการรวมกลุ่มระหว่างประเทศให้เป็นที่เข้าใจโดยสังเขปดังนี้

การรวมกลุ่มระหว่างประเทศ นักวิชาการได้เสนอข้อสรุปหรือแนวทางไว้ 3 แนวทาง คือ

1. แนวทางสหพันธนิยม (Federalism) แนวทางนี้สนใจการรวมกลุ่มของรัฐ โดยวิธีการรวมกลุ่มในแง่กฎหมายอย่างเป็นทางการ คือ การรวมกลุ่มของประเทศควรเริ่มจากการรวมตัวเป็นทางการก่อน หลังจากนั้นคนในแต่ละประเทศที่เข้ามารวมกันก็จะปรับตัวเข้าหากันได้เอง แต่อย่างไรก็ตาม นักวิชาการทางสหพันธนิยมก็ได้เชื่อว่า วิธีการนี้จะรวมประเทศใดก็ได้ เพราะประเทศที่จะมา

รวมกันจะต้องประกอบด้วยคนที่มียุทธศาสตร์ร่วมกันบางอย่าง เช่น มีวัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ร่วมกัน หรือต้องอยู่ใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ด้วย

2. แนวทางการกึ่งนิยม (Functionalism) แนวทางการกึ่งนิยมนี้เน้นการให้รัฐมีความร่วมมือกันในการกิจบางอย่าง เมื่อมีการร่วมมือในด้านนี้แล้วต่อไปก็จะสามารถรวมกลุ่มประเทศในการเมืองได้ เช่น การรวมตัวของกลุ่มสหภาพยุโรป (European Union) หรือ EU ในปัจจุบัน ซึ่งเริ่มจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในรูปของ EEC (European Economic Cooperation) หรือกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจแห่งยุโรปมาก่อนจนในปัจจุบันกลายเป็น สหภาพยุโรปซึ่งสามารถรวมกลุ่มกันได้ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจในที่สุด

3. แนวทางการสื่อสารและการคมนาคม แนวทางความคิดนี้มีว่า การรวมกลุ่มต้องเกิดจากการเจริญสัมพันธ์มิตรระหว่างประเทศซึ่งไม่คิดจะทำสงครามระหว่างกันอีกแล้ว แต่มีความรู้สึกร่วมกันอย่างแน่นแฟ้น ในบรรดาประเทศเหล่านี้ การติดต่อระหว่างกลุ่มต่างๆ ข้ามพรมแดนประเทศจะเป็นตัวชี้ระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกัน ประชาชนทั้งสองประเทศมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันโดยไม่มีปัญหาทางภาษา เพราะประชาชนในทั้งสองประเทศมีลักษณะร่วมทางภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน ซึ่งการที่ประชาชนทั้งสองประเทศมีการติดต่อข้ามพรมแดนระหว่างประเทศตลอดเวลา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองที่มีความสัมพันธ์ที่ดี

ในกรณีของเวียดนามนั้น เวียดนามเป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับ ความสำคัญจากอาเซียนนับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งองค์การ เพราะตามเจตนารมณ์ของอาเซียนในปญญญา กรุงเทพฯ อาเซียนต้องการรวมประเทศในภูมิภาคที่มีความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ ระบบการเมือง และเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน และการที่เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกอาเซียน นับว่าเวียดนามเป็นประเทศสังคมนิยมประเทศแรกที่ได้เข้าร่วมในสมาคมส่วนภูมิภาคนี้ จึงเป็นจุดที่ทำให้ประเทศที่เหลือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ลาว กัมพูชา และ พม่าต่างตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิก จนในที่สุดประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้ง 10 ประเทศต่างได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอาเซียนจนครบ สมดังที่เจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ในปญญญาของการก่อตั้งสมาคมระดับภูมิภาคแห่งนี้

Karl W. Deutsch ได้กล่าวถึงการรวมกลุ่มว่า หมายถึง การสร้างประชาคมที่มีความมั่นคง (Security Community) โดยการทำให้ผู้ที่อยู่ในประชาคมมีความรู้สึกว่ายู่ในประชาคมเดียวกัน และประชาคมนี้ประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ที่ปฏิบัติต่อกันมานาน ประเพณีเหล่านี้มีทั้งประเพณีที่ทางการกำหนดขึ้นและที่ประชาคมยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมานาน สถาบันและประเพณีปฏิบัติเหล่านี้จะต้องแข็งแรง และครอบคลุมขอบเขตกว้างขวางพอที่จะควบคุมให้ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มสมาชิกเป็นไปอย่างสันติและมีลักษณะแน่นอนในช่วงเวลาที่นานพอสมควร โดยจะเน้นการติดต่อสื่อสารคมนาคม (communication) ภายในกลุ่ม (national transactions) มากกว่าระดับนานาชาติ (international transactions) (Karl W. Deutsch, 1953)

สำหรับนักทฤษฎีภูมิภาคนิยมที่สำคัญ ๆ อาทิเช่น Bruce M. Russett ได้กล่าวว่า คำว่า “ภูมิภาค” อาจตีความหมายได้ทั้งในทางภูมิศาสตร์และทางการเมือง ในทางภูมิศาสตร์นั้น หมายถึง เขตดินแดนที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ลักษณะการทำมาหากินขนบธรรมเนียม ประเพณีที่คล้ายคลึงกันในภูมิภาคเดียวกัน ส่วนความหมายของภูมิภาคในทางการเมืองนั้น มีความหมายที่กว้างออกไปมากกว่าทางภูมิศาสตร์ นักรัฐศาสตร์มีความเห็นเกี่ยวกับความหมายของภูมิภาค ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ ภูมิภาค หมายถึง เขตที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่คล้ายคลึง ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผู้ที่อยู่ในภูมิภาคมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ภายใต้การบริหาร หน่วยเดียวกัน เป็นดินแดนที่ถูกกำหนดขึ้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในบางครั้งบางคราวเป็นดินแดนที่มีปัจจัยหลายอย่างคล้ายคลึงกันมากพอที่จะให้ภูมิภาคนั้นรวมกันเป็นระบบได้ เป็นต้นว่า ค่านิยม ความเชื่อ และโครงสร้างทางสังคมคล้ายกัน มีความติดต่อสัมพันธ์กัน เป็นดินแดนที่อยู่ใกล้เคียงกัน (Bruce M. Russett, 1975)

Donald J. Ruchala ได้กล่าวถึง การรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคว่าการรวมกลุ่มระดับภูมิภาค หมายถึง การค่อย ๆ ลดอำนาจอธิปไตยและเอกสิทธิต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยความสงบประนีประนอมกัน เมื่อมีการลดอำนาจอธิปไตยและเอกสิทธิของรัฐแล้วจะมีหน่วยที่มีอำนาจสิทธิขาดเหนือทุกประเทศในภูมิภาคนั้นเกิดขึ้นมาแทน นอกจากนี้การรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคนั้นเป็นสภาพการณ์ที่ประชาชนในประเทศและชนชั้นผู้นำของประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มย่อย ๆ ปรับตัวให้มีค่านิยม มีนโยบาย และภาพพจน์ร่วมกันอีกด้วย (Donald J. Puchala, 1968)

George Liska เป็นนักทฤษฎีภูมิภาคนิยมที่กล่าวว่า การที่ประเทศต่าง ๆ รวมกลุ่มกันนั้น ย่อมหมายความว่าประเทศเหล่านั้นยอมเสียอธิปไตยบางส่วนไป ถ้าถือกันว่าอธิปไตย คือ จำนวนสิทธิและเอกสิทธิที่แท้จริงที่รัฐทุกรัฐมีอยู่เท่าเทียมกันโดยอัตโนมัติ ก็หมายความว่า อธิปไตย หมายถึง อิสรภาพโดยสมบูรณ์ที่จะจัดการกับสันติภาพและสงครามอย่างไรก็ได้ อธิปไตยจึงเป็นสัญลักษณ์ของการรวมอำนาจ และถ้าอธิปไตยหมายถึงจำนวนสิทธิและข้อกฎหมายที่มีมากน้อยต่างกันและแปรเปลี่ยนได้ เมื่อเป็นดังนี้ก็ย่อมหมายความว่า อธิปไตยแบ่งแยกได้ เราจึงสามารถแบ่งแยกอธิปไตยของรัฐไปให้องค์การระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่คุ้มครองรัฐโดยส่วนรวมได้ (George Liska, 1957)

Louis J. Cantori และ Steven L. Spiegel เป็นนักทฤษฎีภูมิภาคนิยมอีกสองท่านที่มีแนวความคิดพอจะสรุปได้ว่า โลกเรานั้นเปรียบเสมือนระบบระหว่างประเทศระบบเดียวที่ประกอบด้วย

ระบบรอง หรือระบบภูมิภาค และในแต่ละระบบภูมิภาคก็จะประกอบด้วยรัฐชาติหรือประเทศต่างๆ ดังนั้นการที่จะศึกษาการเมืองระหว่างประเทศ จึงเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งระบบกับระบบรอง ตามทฤษฎีของ Cantori และ Spiegel ระบบภูมิภาคนั้นประกอบด้วยรัฐเพียงรัฐเดียวหรือมากกว่าสองรัฐขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์ติดต่อกันมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีสำนึกร่วมกัน มีความผูกพันกันทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม สังคมและประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ Cantori และ Spiegel ยังกำหนด 4 ตัวแปรสำคัญที่เป็นเครื่องกำหนดระบบภูมิภาค ดังนี้ (Louis J. Cantori and Steven L. Spiegel, 1987: 5 - 6)

1. ระดับของการร่วมมือกัน หมายถึง ระดับของการร่วมมือกันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการจัดองค์กร โดยพิจารณาว่ามีมากน้อยเพียงใด เช่น การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ จะพิจารณาจากการแจกจ่าย และการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางเศรษฐกิจ ลักษณะของการค้าระหว่างกันว่าเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด
2. ระดับการติดต่อสื่อสาร หมายถึง การติดต่อส่วนตัวอาจจะเป็นทางโทรศัพท์ ทางไปรษณีย์ โทรเลข เป็นต้น
3. ระดับอำนาจ หมายถึง ความสามารถของรัฐชาติหนึ่ง ๆ ในการโน้มน้าวให้รัฐชาติอื่นรัฐชาติหนึ่งมีนโยบายที่สอดคล้องกับตน
4. โครงสร้างของความสัมพันธ์ หมายถึง การที่รัฐชาติจะมารวมกันได้นั้นจะต้องรู้ว่ารัฐชาติใดบ้างที่จะมารวมกัน และอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐชาติต่าง ๆ มาร่วมมือกัน และมีเครื่องมือใดที่จะช่วยให้ความร่วมมือกันบรรลุผลตามที่มีการคาดหวัง

จากแนวความคิดในเรื่อง ภูมิภาคนิยม ของนักทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าแนวความคิดของ Puchala ที่เน้นให้มีการจัดตั้งองค์การเหนือชาติที่มีอำนาจสิทธิขาดเหนือทุกรัฐในภูมิภาคและทำหน้าที่ควบคุมนโยบายต่าง ๆ ของสมาชิกภายในกลุ่มนั้นเป็นแนวคิดที่ไม่สามารถนำมาใช้ในกรณีของอาเซียนได้ ทั้งนี้เพราะอาเซียนไม่มีความต้องการจัดตั้งองค์กรในลักษณะเช่นนั้น อีกทั้งประเทศสมาชิกของอาเซียนเองยังไม่มี ความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เพียงพอที่จะสร้างองค์การเหนือชาติขึ้นมา

ส่วนแนวความคิดของ Cantori และ Spiegel ได้มองภูมิภาคเป็นเสมือนระบบรองระบบหนึ่งของโลก และระบบรองแต่ละระบบย่อมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะที่มีภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน ดังนั้นระบบรองนี้ย่อมได้รับผลกระทบจากระบบแทรกซ้อนจากภายนอกซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบรองทั้งหลาย แนวความคิดนี้ก็สามารถนำมาใช้ได้กับกรณีของอาเซียน เพราะปัจจัยภายนอกย่อมมีอิทธิพลต่อปัจจัยภายในกลุ่ม และอาเซียนก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงที่จะเกี่ยวข้องกับภายนอกได้ เพราะประเทศสมาชิกอาเซียนยังต้องมีการพึ่งพาประเทศนอกกลุ่มแต่ในขณะเดียวกันก็

พยายามที่จะลดการพึ่งพานี้ลง และหันมาพึ่งพาซึ่งกันและกันเองระหว่างประเทศสมาชิกในกลุ่มมากขึ้น

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์หรือภาพลักษณ์แห่งชาติ (Images หรือ National Images)

แนวความคิดนี้เป็นแนวคิดทางจิตวิทยาของ Robert Jervis โดยเรียกแนวคิดนี้ว่า “แนวภาพลักษณ์ (images)” ซึ่งหมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในความคิดของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีต่อคนชาติอื่นหรือสังคมอื่นนั้น อาจเกิดจากทัศนคติที่เคยมีมาแต่เดิม ตามที่เคยได้รับรู้โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ระบบการศึกษา เรื่องที่เล่าสู่ต่อ ๆ กันมา สื่อมวลชนหรืออาจเกิดจากการปลุกระดมการโฆษณาชวนเชื่อ และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม รวมทั้งทัศนคติในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการพัฒนาขึ้นจากสิ่งแวดล้อมโดยรอบของบุคคล มิใช่เกิดจากตัวบุคคลนั้น ๆ เอง ภาพลักษณ์ของแต่ละคนจะแตกต่างกันออกไปตามระบบการรับรู้ (perception) และสภาพแวดล้อม (environment) ที่ต่างกัน ภาพของชาติอื่นอาจจะเป็นภาพจริง หรือเป็นภาพที่บิดเบือนความเป็นจริงก็ได้เนื่องจากบุคคลมักจะเลือกรับรู้แต่บางเรื่องที่ชอบและคุ้นเคยเท่านั้น ซึ่งภาพลักษณ์ที่บุคคลมีต่อชาติอื่นหรือพฤติกรรมของชาติอื่นย่อมมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศด้วย เช่น การที่ผู้กำหนดนโยบายของประเทศมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดีเกี่ยวกับอีกชาติหนึ่ง ก็จะทำให้สัมพันธภาพระหว่างสองประเทศมิได้เป็นไปโดยราบรื่นเท่าที่ควร เช่น รัฐบาลไทยในสมัยสงครามเวียดนามมองว่า ระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์เป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศไทยดังนั้น เมื่อประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน คือ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ในปี 2518 รัฐบาลไทยจึงเสนอภาพลักษณ์ให้ประชาชนชาวไทยรับรู้ ว่า คอมมิวนิสต์เป็นสิ่งน่ากลัว เป็นสิ่งอันตรายต่อประเทศไทย ทำให้ประชาชนชาวไทย เกิดภาพลักษณ์ว่า ชาวเวียดนาม ชาวลาว ชาวกัมพูชาที่อพยพหนีภัยสงครามในประเทศของตนเข้ามาในประเทศไทย ต้องเป็นพวกคอมมิวนิสต์ด้วยจึงตั้งข้อรังเกียจ โดยเฉพาะต่อรัฐบาลและประชาชนชาวเวียดนาม ซึ่งส่งผลกระทบไปถึงชาวเวียดนามหรือชาวไทยที่มีเชื้อสายเวียดนามที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยด้วย โดยกลุ่มชาวไทยที่อาศัยอยู่ในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหล่านี้ต่างตั้งภาพลักษณ์ว่าชาวเวียดนามหรือชาวไทยที่มีเชื้อสายเวียดนามเหล่านั้นเป็นพวกคอมมิวนิสต์ และเป็นพวกอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศไทย จึงเกิดความขัดแย้งและมีการก่อกวนเกลี้ยกล่อมชาวเวียดนามหรือชาวไทยที่มีเชื้อสายเวียดนาม จนเกิดการกระทบกระทั่งขึ้นหลายครั้ง ทั้ง ๆ ที่ในบางครั้งทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเหล่านั้น อาจยังไม่ทราบและไม่เข้าใจด้วยซ้ำว่า “คอมมิวนิสต์” คืออะไร และเป็นอย่างไร แต่ “ภาพลักษณ์” ที่ผู้กำหนดนโยบายของประเทศเสนอออกมานั้น ก็ทำให้ภาพลักษณ์ของอีกชาติ

หนึ่งออกมาไม่ดี และทำให้สัมพันธภาพไม่ราบรื่น และส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

ในเรื่องของภาพลักษณ์ได้มีผู้ศึกษาและให้ข้อสรุปต่าง ๆ ดังนี้

1. ความแตกต่างในสังคมก่อให้เกิดความหวาดระแวงสงสัยและความเป็นอริระหว่างประชาชนและอาจก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจหรือเกลียดกลัวคนต่างชาติ (xenophobia) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น ไทยกับพม่า เพราะในอดีตนั้นไทยกับพม่าเคยสู้รบกันเป็นคู่สงครามกันมานาน พม่าทำลายกรุงศรีอยุธยาอย่างยับเยิน สร้างความโกรธแค้นให้กับคนไทยเป็นอย่างมาก จึงทำให้คนไทยมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดีกับประเทศพม่า มาโดยตลอด ในทำนองเดียวกับที่พม่าเองก็มีความหวาดระแวงคนต่างชาติ เพราะพม่าเองก็เคยตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษเกือบ 100 ปีเป็นต้น
2. สังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นภายในประชาชนมีความเชื่อมั่นในสังคมและรักสังคมมักจะมีแนวโน้มที่เป็นมิตรกับสังคมอื่น
3. การยอมรับบุคคลที่แตกต่างกับตนเข้าร่วมกลุ่มสังคมอย่างเปิดเผย ย่อมมีผลต่อการยอมรับของชาติอื่น ในกรณีความร่วมมือระหว่างประเทศ เช่น การที่อาเซียนยอมรับเวียดนาม ลาว และพม่าซึ่งมีความแตกต่างทางการเมืองกับประเทศผู้ก่อตั้งอาเซียนเดิมเข้าเป็นสมาชิกอาเซียน
4. ภาพลักษณ์ในเชิงลบ คือมีลักษณะคุกคามก้าวร้าวนั้นอาจเกิดขึ้นหากบุคคลที่มีภาพลักษณ์นั้นไม่ได้ข้อมูลที่ถูกต้องหรือเป็นบุคคลที่มีลักษณะก้าวร้าวโดยส่วนตัว

Kenneth E. Boulding เป็นนักวิชาการผู้หนึ่งได้แสดงความเห็นว่า ผู้ตัดสินใจมักจะกระทำการโดยขึ้นอยู่กับภาพลักษณ์ที่เขามีต่อสถานการณ์มากกว่าการยึดถือสภาพที่เป็นจริงและได้มีการชี้ให้เห็นว่า ระบบความเชื่อและภาพลักษณ์ (Belief System and Images) มีบทบาทอย่างสำคัญต่อกระบวนการรับรู้ (Cognitive Process) และเมื่อกล่าวถึงเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างระบบความเชื่อ การรับรู้ และการตัดสินใจแล้ว ก็ได้เกิดความกังวลกันขึ้นกับปัญหาภาพลักษณ์ของชาติ อันมีลักษณะที่ตายตัวไม่ยืดหยุ่น เพราะสิ่งที่กล่าวนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งแฝงอยู่ในพฤติกรรมการเมืองระหว่างประเทศ (พันธุ์สุรย์ อดาวลัย, 2536:15)

ภาพลักษณ์นั้นมี 2 ลักษณะ คือ “ภาพลักษณ์เปิด” (Open Image) และ “ภาพลักษณ์ปิด” (Closed Image) ซึ่งมีความแตกต่างกันหลายประการ ลักษณะของภาพลักษณ์เปิด คือ มีการเปิดกว้างทางแนวความคิดและกระบวนการรับรู้ การพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ มีลักษณะของความยืดหยุ่น (flexible) ยอมรับรู้และปรับตัวเข้ากับข้อมูลข่าวสารและสภาวะแวดล้อมใหม่ ๆ มีมุมมองที่เปิดกว้างและเป็นการมองออกไปนอกตัว (outward looking) นอกจากนี้ การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ก็เป็นการตัดสินใจเพื่อผลประโยชน์ในระยะยาว (long-term interest) ส่วนลักษณะของภาพลักษณ์ปิดนั้นกลับมีลักษณะตรงกันข้ามกับภาพลักษณ์เปิด กล่าวคือ ปิดกั้นทางด้านแนวความคิด และ

กระบวนการรับรู้ การพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ มีลักษณะจำกัและตายตัว (Rigid) ไม่ยอมรับรู้ทั้งยังต่อต้านข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ มีมุมมองที่รับแคบและเป็นการมองเข้าหาตัวเอง (Inward Looking) การตัดสินใจดำเนินการใด ๆ จะคำนึงแต่ผลประโยชน์ที่ใกล้ชิดหรือผลประโยชน์ในระยะสั้น (short – term interest) เท่านั้น (เชิดชาย จันทรเทศ, 2538: อ้างจาก William D. Coplin, 1980 :141 – 144)

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาวิจัยมีความเห็นว่าเหมาะสมที่จะนำมาเป็นกรอบแนวคิด (Conceptual framework) ของการศึกษาวิจัยหัวข้อนี้ได้ว่าในเรื่องนี้ได้ เพราะการที่ไทยและเวียดนามมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละฝ่าย สร้างภาพลักษณ์ของฝ่ายตรงข้ามแตกต่างกันไป รัฐบาลไทยสร้างภาพลักษณ์ว่าการที่เวียดนามเปลี่ยนไปใช้ระบอบการเมืองการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ทำให้ภาพลักษณ์ของเวียดนามเป็นประเทศที่อันตรายต่อไทย โดยเฉพาะเมื่อเวียดนามใช้กองกำลังทหารรุกรานกัมพูชา และตั้งกองกำลังประชิดชายแดนไทย รวมถึงเกิดการสร้างภาพลักษณ์ว่าเป็นผู้รุกราน เมื่อเวียดนามละเมิดอธิปไตยของไทย ส่งผลให้ชาวไทยตั้งข้อรังเกียจชาวเวียดนามหรือชาวไทยเชื้อสายเวียดนามที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยด้วย เพราะเกิดภาพลักษณ์ในทางลบว่า ชาวเวียดนามหรือชาวไทยเชื้อสายเวียดนามอาจมีส่วนสนับสนุนกองทัพเวียดนามในการรุกรานและละเมิดอธิปไตยชายแดนไทย บริเวณรอยต่อกับประเทศกัมพูชา

2.4 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นายขจิตชัย บุรุษพัฒน์ (2521) ได้กล่าวถึงปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับเวียดนามในกรณีปัญหาผู้อพยพชาวเวียดนามที่ลี้ภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทยในหนังสือ “ญวนอพยพ” ไว้ว่า ชาวญวนอพยพได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามอย่างใกล้ชิด ทั้งก่อนหน้าที่ทั้งสองประเทศจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันและภายหลังที่ได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันแล้ว เพราะเวียดนามถือว่าญวนอพยพเป็นพลเมืองของตน และได้ให้การปกป้องคุ้มครองมาโดยตลอด ในขณะที่ชาวญวนอพยพที่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่มาจากเวียดนามเหนือ จึงมีการสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือในทุกๆ ด้าน ในการทำสงครามกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเวียดนาม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยอย่างรุนแรง เพราะประเทศไทยดำเนินนโยบายต่อต้านระบอบคอมมิวนิสต์ และให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาอย่างเปิดเผย ทางราชการไทยจึงได้วางมาตรการควบคุมคนญวนอพยพเพื่อหาทางป้องกันมิให้ชาวญวนเหล่านี้ดำเนินการใดๆ ที่เป็นภัยต่อประเทศชาติ อาทิเช่น มาตรการกำหนดเขตอยู่อาศัยและควบคุมคนญวนอพยพ การควบคุมในเรื่องการย้ายภูมิลำเนาและการออกนอกเขตจังหวัดที่ควบคุม เป็นต้น ซึ่งมาตรการเหล่านี้รัฐบาล เวียดนามมองว่าเป็นการรังแกประชา

ชนของตน จึงมีปฏิกิริยาตอบโต้ทุกครั้งไม่ว่าจะก่อนหรือหลังการมีความสัมพันธ์ทางการทูต ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองมีปัญหาโดยตลอด

นายอานันท์ ปันยารชุน (2539) ได้กล่าวไว้ในโอกาสเฉลิมครบรอบ 20 ปีของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับเวียดนามว่า ในอดีตความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศไม่ค่อยจะดีนัก เพราะเป็นการเขียนนโยบายต่างประเทศที่เอนเอียงหรือผูกพันกับประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจ ทำให้ประเทศทั้งสองมีปัญหาความขัดแย้งของลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองต่างๆ ที่ ประเทศไทยและเวียดนาม รวมถึงประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา และเชื้อชาติที่ใกล้ชิดกัน ซึ่งนายอานันท์ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าเสถียรภาพและสันติภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของภูมิภาคนี้ จะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างไทยกับเวียดนาม เพราะทั้งขนาดของประเทศ จำนวนประชากร ทรัพยากรที่ทั้ง 2 ฝ่าย มี รวมถึงบทบาทของทั้ง 2 ประเทศในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้ทั้งไทยและเวียดนามกลายเป็นตัวแปรสำคัญต่อสันติภาพและเสถียรภาพของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น กรณีสงครามเวียดนาม ที่สหรัฐอเมริกาใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพส่งเครื่องบินทหารเข้าไปโจมตีเวียดนาม หรือในกรณีปัญหาแก้มปูชาที่เวียดนามส่งกำลังทหารเข้ายึดครองแก้มปูชาส่งผลให้เกิดการประจัญหน้ากับไทยโดยตรง นอกจากนี้ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่นายอานันท์ได้กล่าวถึง คือ การส่งยานาฬาสื่อและตำราประวัติศาสตร์ของทั้งประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ภูมิภาค โดยให้ยึดถือความเป็นจริงเป็นหลัก โดยยึดหลักการวิเคราะห์ที่ถูกต้อง เพื่อที่คนไทยจะได้เข้าใจประเทศเพื่อนบ้านและประชาชนในประเทศเพื่อนบ้านเหล่านั้นมากกว่าในอดีต เพราะการแสวงหาความจริงเพื่อความรู้ที่แท้จริงนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นปฏิปักษ์กับใคร ไม่จำเป็นต้องไปยกยอใคร และไม่จำเป็นต้องไปประณามใคร แต่ขึ้นอยู่กับความรักความจริงใจที่แท้จริง ซึ่งแนวคิดนี้สามารถปรับนำไปใช้กับการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านได้

สุรินทร์ มูขตรี (2543) ได้กล่าวไว้ในคอลัมน์ “ตามรอยปฎิวัติ โฮจิมินห์ ในท้องถิ่นอีสาน” จากนิตยสารศิลปวัฒนธรรม เกี่ยวกับความรู้ของคนไทยเกี่ยวกับเวียดนามและท่านโฮจิมินห์ว่า ตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา นโยบายของรัฐบาลไทยปลูกฝังให้คนไทยส่วนใหญ่รู้สึกไม่ชอบคอมมิวนิสต์ ทั่วๆ ที่คนไทยบางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าจริงๆ แล้วคอมมิวนิสต์คือ ใคร หมายถึงอะไร และเมื่อประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน คือ เวียดนาม ลาว กัมพูชา เปลี่ยนแปลงการปกครองนำโดยชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ จึงทำให้คนไทยมีความรู้สึกต่อต้านประเทศเพื่อนบ้านและไม่สนใจที่จะรู้จักและเข้าใจเรื่องราวของประเทศใกล้เคียงเหล่านี้ ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านเองก็หวาดระแวงไทยไม่แพ้กัน ทั่วๆ ที่ส่วนหนึ่งในหน้าประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างไทย - เวียดนามนั้น นักปฏิวัติต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียดนามผู้ยิ่งใหญ่ เช่น “ท่านโฮจิมินห์” ได้ใช้ชีวิตช่วง

หนึ่งของชีวิตเข้ามาเคลื่อนไหวและจัดตั้งแนวร่วมกู้ชาติในประเทศไทย ที่จังหวัดนครพนม ในช่วงปี 2471 – 2473 โดยโฮจิมินห์ได้จัดตั้งแนวร่วมชาวเวียดนามผู้รักชาติเพื่อต่อสู้ปลดแอกเวียดนามจากการปกครองของฝรั่งเศสในกลุ่มชาวเวียดนามที่หนีการปกครองของฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในแผ่นดินไทยและกระจายตัวเป็นชุมชนในแถบอีสานตอนเหนือ เพราะในช่วงเวลานั้นสยามเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคนี้ที่ยังรักษาเอกราชไว้ได้ จึงปลอดภัยจากการตรวจตราโดยตรงของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งตามหลักฐานที่ค้นพบแสดงให้เห็นว่า ท่านโฮจิมินห์นั้นมีความรักและผูกพันกับชาวบ้านและวิถีชีวิตในชนบทไทย รวมถึงความช่วยเหลือต่างๆ ที่ได้รับจากประชาชนชาวไทย จนท้ายที่สุดความผูกพันที่มีต่อชาวไทยและประเทศไทยของนักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่แห่งเวียดนามได้ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศทั้งสองอย่างน้อยในช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ และปัจจุบันจากหลักฐานความสัมพันธ์นี้ได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ไทย - เวียดนาม ต่อสิ่งดีงามที่ทั้งสองประเทศเคยมีร่วมกันในอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ทางด้านเวียดนาม นาย Nguyen Dieu Hung (2544) ได้นำเสนอบทความที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามในนิตยสาร “ Vietnam –Thailand Relationship From the Beginning of 1990s to Now” ไว้ว่า นับตั้งแต่เวียดนามและไทยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อ วันที่ 6 สิงหาคม 2519 หลังจากช่วงแห่งความร่วมมืออย่างดีในระยะแรก (2519-2521) ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศก็ไม่พัฒนาดังที่คาดไว้ ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคในครั้งนั้น คือ “ปัญหาแก้มหมู” เพราะประเทศไทยซึ่งได้รับการสนับสนุนจากค่ายโลกเสรีในฐานะที่เป็น “ประเทศด่านหน้าของโลกเสรี” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนอกจากนี้ประเทศไทยยังพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนอย่างรวดเร็วด้วย ในขณะที่ช่วงเวลานั้นเวียดนามมีการพิพาทกับจีนถึงขั้นทำสงครามในกรณีปัญหาเวียดนามบุกยึดแก้มหมู และกรณีอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะพาราเซลในทะเลจีนใต้

ในขณะเดียวกันหลังจากประเทศไทยผ่านยุคทองทางเศรษฐกิจในช่วงตั้งแต่พ.ศ.2524 ถึง พ.ศ.2534 ประเทศไทยเริ่มประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจของมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกโดยรวม เพราะสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นที่เคยช่วยเหลือไทยมาตลอดทุกด้าน เริ่มลดความช่วยเหลือ และมีการเข้มงวดสินค้านำเข้าจากไทยและกลุ่มประเทศอาเซียนมากขึ้น ซึ่งไทยจำเป็นต้องหาตลาดใหม่ในการรองรับสินค้าส่งออก

ในอีกมุมมองหนึ่งนั้น ประเทศไทยเองก็ประสบปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ และวัตถุดิบที่จะเข้ามาเสริมในการผลิตด้านอุตสาหกรรม อาทิ เช่น อุตสาหกรรมอาหารทะเล เพราะจำนวนสัตว์น้ำในน่านน้ำทะเลไทยมีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว ไทยจึงต้องปรับตัวที่จะหาแหล่งวัตถุดิบและแหล่งตลาดรองรับสินค้าใหม่ๆ ซึ่งไทยก็เริ่มจากกลุ่มประเทศอินโดจีน โดยเริ่มที่ประเทศ

เวียดนาม เพราะเวียดนามเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีสภาพภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกับไทยและมีศักยภาพในการพัฒนาสูงกว่าประเทศอื่น แต่ในความเป็นจริงแล้วไทยจะเริ่มการค้ากับเวียดนามและประเทศอินโดจีนอื่นๆ ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2532 เท่านั้น การค้าเวียดนามกับไทยเริ่มมาก่อนที่ประเทศทั้งสองจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกันเสียอีก ถึงแม้ในปี 2522 รัฐบาลไทยได้มีการออกกฎหมายห้ามไทยทำธุรกิจกับเวียดนามอย่างเป็นทางการ ทำให้การค้าระหว่างประเทศทั้งสองชะงักงัน ดังตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็น เช่น ในปี 2523 มูลค่าการนำเข้าและส่งออกรวมของทั้งสองประเทศมีเพียง 18 ล้านบาท ในขณะที่มูลค่าการค้าระหว่างประเทศเวียดนามกับสิงคโปร์ในปี 2523 สูงถึง 1,089 ล้านบาท และเพิ่มเป็น 3,240 ล้านบาท ในปี 2527 ทำให้รัฐบาลไทยเริ่มเล็งเห็นความสำคัญของการขยายตัวทางการค้าระหว่างไทยกับเวียดนาม ดังที่มีการกล่าวอ้างคำพูดของนายบุญชู โรจนเสถียร อดีตประธานการค้าระหว่างประเทศของรัฐบาลไทยว่า “การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนจะพัฒนาตลาดการค้าระหว่างไทยและกลุ่มประเทศอินโดจีน” ซึ่งได้รับการเห็นชอบจากฝ่ายทหาร เพราะตั้งแต่ไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 เป็นต้นมาผู้นำทางทหารของไทยจะมีบทบาทในทางเศรษฐกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศมาตลอด

ดังนั้น เมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีของไทยในปี 2531 แล้วได้ประกาศใช้นโยบายต่างประเทศต่ออินโดจีน “แปรสนามรบให้เป็นตลาดการค้า” ในปี 2532 เพราะรัฐบาลไทยนำโดยนายกรัฐมนตรีพล.อ.ชาติชาย ต้องการสร้างไทยให้เป็นประเทศศูนย์กลางเศรษฐกิจแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และให้ร่วมกับกลุ่มอินโดจีน พัฒนาทางเศรษฐกิจให้เป็น “แหลมทอง” ร่วมกัน ซึ่งก็ได้รับการตอบสนองโดยดีจากรัฐบาลเวียดนาม ประกอบกับเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มประเทศสังคมนิยมที่มีอดีตสหภาพโซเวียตเป็นแกนนำ ทำให้เวียดนามเองต้องมีการปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจและนโยบายต่างประเทศครั้งใหญ่ตั้งแต่ปี 2529 เป็นต้นมา รัฐบาลเวียดนามได้ประกาศนโยบายที่จะเป็นมิตรและร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้มากขึ้น โดยเฉพาะกับประเทศไทย จึงเริ่มมีการแลกเปลี่ยนการเยือนของ เจ้าหน้าที่ระดับสูงของทั้ง 2 ฝ่าย จนถึงระดับผู้นำรัฐบาลของทั้ง 2 ประเทศ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงความสัมพันธ์ในทุกๆ ด้านระหว่างประเทศทั้งสองมากขึ้นตามลำดับอย่างรวดเร็ว และในช่วงมิติใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนาม – ไทยนี้เอง ไทยได้สนับสนุนให้เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนอย่างเป็นทางการ ซึ่งในที่สุด ในปี 2538 เวียดนามก็ได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามและไทยภายใต้ความร่วมมือแห่งอาเซียนมีความแน่นแฟ้นและมีความร่วมมือในทุกๆ ด้านอย่างรวดเร็วและเป็นอย่างคึกคักจนถึงปัจจุบัน